

246 с. 11. Сюткін С.І. Соціально-економічна географія: терміни і поняття. – Суми: Медіа Інформ, 2007. – 44 с. 12. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с. 13. Трохимчик С.В., Федунь О.В. Політична географія світу. – К.: Вища школа, 2007. – 422 с. 14. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

Summary

S.I. Siutkin. **The Political Map of the World as the Superobject of Political Geography.**

In this article interobject links of political geography are analyzed and different contexts of using the notion «the political map of the world» are examined. Abstractly scientific understanding of the political map of the world is offered as the superobject of political geography. An attempt to put in good order the notional-terminological apparatus of political-geographical exploration of the political map of the world was made.

УДК 911.3 : 32

Л.О. Хоменко

КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ГОСТРОТИ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

У статті представлений авторський підхід щодо класифікації міжнародних та міжетнічних конфліктів. Також обґрунтовується відповідність обраних показників реальному стану міжнародних відносин.

Постановка проблеми. Поняття конфлікт (груповий чи особистісний) зазвичай ототожнюється із психологічними науками, але аж ніяк не із географією. Проте, зараз прикладна геополітика активно займається проблемою дослідження конфліктів між державами або етносами. Тож немає сумніву, що проблемою міжнародних конфліктів мають займатися й географи також. В.О. Дергачов виділяє навіть окрему дочірню науку – геопсихологію [1]. Тема проблеми конфліктів із географічної точки зору розглядається новою складовою суспільної географії – геоконфліктологією [2]. Проблеми, які покликана вирішувати ця наука, мають велику актуальність за наших часів.

Конфлікти між етносами чи народами міцно ввійшли в нашу буденність. В новинах часто можна почути про міжетнічні сутички в Китаї, Африці та навіть в Європі. Міжетнічні конфлікти із використанням зброї притаманні навіть для таких розвинених культурних європейських держав, як Іспанія чи Великобританія. Тому вважаю доцільно ввести критерії, загальні для всіх держав. Ці критерії можна згрупувати в розроблений індекс можливості конфліктів, який власне відбиватиме реальну картину в світі.

Формулювання мети. Розробити індекс можливості міжнародного чи міжетнічного конфлікту та показати різний генезис та причини конфліктів. Дати характеристику окремим державам та регіонам за отриманими показниками.

Виклад основного матеріалу. Формула, за якою розраховується індекс, досить проста і водночас дієва. Вона побудована за принципом «більше-менше»

-5<0<+5. Головних критеріїв – 5, тому ми бачимо як граничні показники «-5» і «+5». Країни за індексом можливості конфліктів поділяються на 4 групи.

1. **+5...+3** – країни із **безпечною ситуацією** (Австрія, Швейцарія);
2. **+2...0** – країни із **умовно безпечною ситуацією** (Україна, США);
3. **-1...-2** – країни із **загрозливою ситуацією** (Росія, Туреччина);
4. **-3...-5** – країни із **критичною ситуацією** (Сомалі, Судан).

Головні критерії, за якими розраховується індекс – це:

1. **Кількість великих за чисельністю етносів.** Саме боротьба великих самобутніх національних меншин призводить до конфронтації та загострення конфлікту. Як приклад, проблема курдів в Туреччині, Іракові та Ірані. Великий за чисельністю народ позбавлений суверенітету. Слід зазначити, що конфлікт не завжди розгоряється між панівним народом і національною меншиною. В країнах Африки через надзвичайно строкату етнічну структуру населення конфлікти виникали між національними меншинами.

2. **Рівень валового національного продукту (ВНП) на душу населення** (рівень соціального та економічного розвитку держави). Природно, що рівень сепаратистських настроїв та соціального невдоволення буде низьким у розвиненій державі. Наприклад, у ПАР, де дуже строкате населення у расовому, мовному та релігійному відношенні, вже кілька десятиліть спокійно. Це наслідок високого економічного розвитку держави та продуманої внутрішньої політики. Проте не слід абсолютизувати цю категорію. Сепаратистські настрої можуть рости в окремих економічно і соціально слаборозвинених регіонах розвинутих держав, де проживають окремі етноси чи національні меншини. Типовими прикладами є Іспанія та Великобританія, і, відповідно, сепаратистські країна Басків та Північна Ірландія.

3. **Відсоток панівного народу від загальної кількості населення держави.** Мається на увазі не просто кількість населення, а здатність панівної нації асимілювати і поглинати інші національні меншини, тобто зробити їх одним народом. Російська імперія, потім СРСР і теперішня Російська Федерація має проблеми по цьому критерію. Ойкумена російського народу – це північний захід Росії, а всю іншу територію населяють інші народи і етноси, які мають дуже мало спільного із корінними росіянами. Зовсім інша ситуація в Німеччині. Ця держава об'єдналася тільки в ХІХ ст., із таких націй як пруси, австрійці, баварці та інші. Зараз кожен із корінних мешканців Німеччини називає себе німцем [3]. Ось процес асиміляції в дії.

4. **Кількість панівних релігій.** Дуже важливий чинник для країн, де поширені дві або більше світових релігій. Яскравий приклад – конфлікт в штаті

Пенджаб (Індія). Місце зіткнення двох світових релігій: ісламу та індуїзму. Інший приклад – проблема мусульманських Косово і Метохії у складі християнської Сербії. Нетерпимість до іншої релігії зазвичай підкріплюється різною економічною політикою по відношенню до різних етносів однієї держави. І як результат: різні релігійні погляди стають знаряддям впливу політиків та релігійних діячів.

5. Спільна історія народів і конфлікти минулого. Ворожнеча деяких народів в минулому часто залишає слід на теперішніх стосунках. І достатньо найменшої причини для конфронтації, як конфлікт може розгорітися з новою силою. Наприклад, непрості відносини Вірменії та Туреччини. Вірменія наполягає на визнанні геноциду 1915 року, який офіційна Туреччина категорично відкидає. Конфронтація із політичної площини перейшла в суспільну. Нетерпимість вірмен і турків зростає. Інший приклад – стосунки України та Польщі. Зараз ми з упевненістю говоримо, що Польща – це друг України. Та коли мова заходить про історію цих двох держав, то конфлікт, хоч і на культурному рівні, між українцями і поляками дуже ймовірний.

Проблема гостроти міжетнічних конфліктів не може бути виражена тільки через цифрові показники, тому що різні країни провадять різну політику щодо національних меншин. Це може бути політика «залізного кулака» Китаю щодо Тибету, а може бути програма розвитку регіону, як свого часу це робила Югославія щодо Косово. Як результат, політика влади Китаю щодо національних меншин виявилася дієвішою. Отже, крім кількісної характеристики слід використовувати і якісну. Для цього застосовується метод *контент-аналізу*, тобто аналіз інформації масових засобів інформації (газети, журнали, телевізійні новини, internet).

Більшість міжнародних конфліктів викликані декількома чинниками, які ніколи не можуть поодиноці спричинити конфронтацію між етносами чи цілими народами. Наприклад, проблема курдів в Туреччині. Головною причиною конфлікту між курдами і турками виступає перша причина – великий відсоток національних меншин у Туреччині. Найбільша частка національних меншин в етнічній структурі населення Туреччини припадає на курдів. Курдське населення є дуже чисельним і самосвідомим, що призводить до поширення ідей незалежності. Із першої причини конфлікту виявляється наступна – конфлікт має довгу історію, яка включає збройні конфлікти між народами. Тобто конфлікт не вирішений, а тільки пригашений. Достатньо найменшої провокації, щоб він розгорівся із новою силою.

Найбільш «гарячою» з точки зору міжетнічних конфліктів являється Африка. Насамперед Африка являється нестабільним регіоном через надзвичайно строкату етнічну структуру населення. Із цієї причини походять й інші критерії – відсутність панівної нації та велика кількість релігій. Але вирішальну роль грає другий критерій – низький рівень економічного та соціального розвитку африканських держав.

Для зручності й економії часу індекс можливості міжнародних конфліктів може успішно застосовуватися не тільки для характеристики якоїсь окремої країни, але й для цілих регіонів. Держави, які мають спільну історію, етнічні корені та релігійні погляди можна об'єднати в одну групу. Наприклад держави Центральної Азії мають спільне радянське минуле, майже однаковий рівень економічного і соціального розвитку та схожі етнічні корені. Тому є підстави присвоїти всій Центральній Азії загальний індекс можливості міжнародних конфліктів (див. рис. 1).

Взагалі індексація міжнародних конфліктів повинна застосовуватися до геополітичних регіонів. Адже конфлікт між етносами чи народами може виникати не тільки в межах однієї країни. Тому, коли ми хочемо врахувати поведінку держав у зовнішньому геополітичному просторі, слід виділяти їх в групи країн, які мають ряд спільних ознак, насамперед у релігійному і економічному просторі.

Дієвість регіональної індексації можна поспостерігати на прикладі Центральної Америки. Відомий конфлікт між Сальвадором і Гондурасом, відомий ще як «футбольна війна», яскравий приклад нетерпимості двох народів один до одного, що розпочалася із зіткнень футбольних фанатів, а закінчилася повномасштабними військовими діями з боку Сальвадору і Гондурасу [4]. Два народи із спільною історією та етнічним походженням розпалили міжнародний конфлікт. Якщо б ми застосували індекс можливості міжнародних конфліктів на рівні держави, навряд чи за даними можна припустити, що ці країни ворожі. Адже індексація на державному рівні показує радше можливість конфлікту в самій країні, але аж ніяк не в зовнішньому геополітичному просторі.

Тепер розглянемо чи працює формула на конкретних прикладах.

Візьмемо Ізраїль:

1. (-) В Ізраїлі кількість етносів дуже велика, а національний склад строкатий. В Ізраїлі проживають, крім євреїв, також корінне населення – палестинці. Також у великій кількості живуть сирійці, ліванці.
2. (+) ВВП на душу населення високий.
3. (-) Кількість євреїв, як панівного народу в Ізраїлі не досягла такого показника, щоб асимілювати національні меншини.

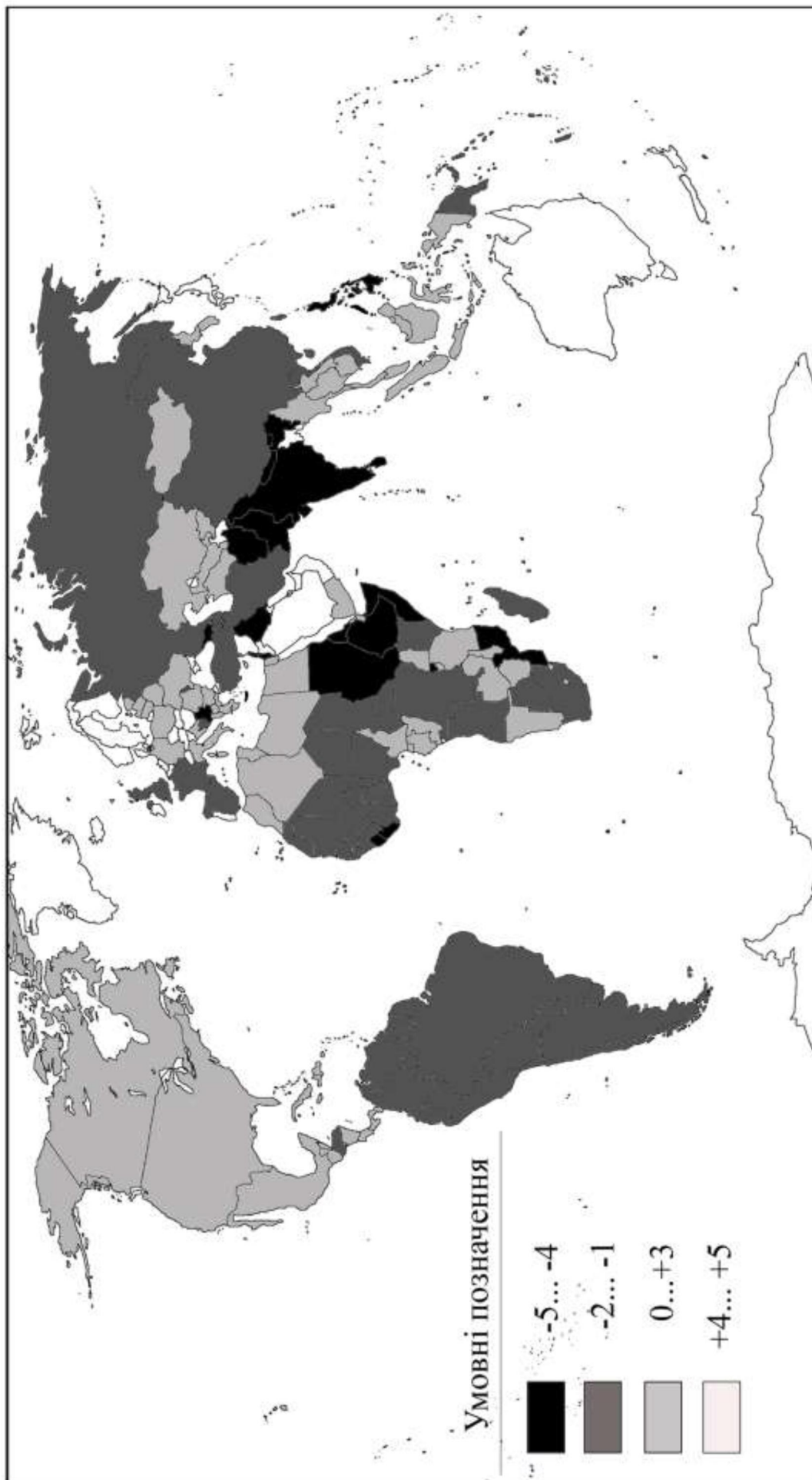

Рис.1. Класифікація країн за індексом гостроти міждержавних конфліктів

4. (-) Панівних релігій в Ізраїлі три: іудаїзм, іслам, християнство. Слід відзначити, що іудеї, а особливо мусульмани досить фанатичні в своїх релігійних поглядах. І це зовсім не на користь їхнім відносинам.
5. (-) Історія стосунків іудеїв та палестинців весь час супроводжувалася ворожнечею між народами і збройними конфліктами.

Індекс можливості міжнародного конфлікту становить **-3**. А отже Ізраїль належить до групи країн із **критичною ситуацією**, що і підтверджується більше ніж 60-тирічною арабо-ізраїльською боротьбою.

Тепер розглянемо процес розрахунку індексу на прикладі України.

1. (-) На території України проживає досить багато національних меншин істотно відмінних за походженням та культурою (українці, росіяни, кримські татари, поляки, євреї).
2. (+) Рівень ВВП на душу населення в Україні середній. Але він достатній для того, щоб цей чинник не спонукав населення до масових виступів.
3. (-) Частка українців висока, але вона недостатня, щоб асимілювати менші етнічні групи.
4. (+) Абсолютна більшість населення України – християни, хоч і різних конфесій. Але загалом – це сприяє розвитку міжетнічних відносин.
5. (+) Протягом багатьох років в Україні не спостерігається конфліктів між етносами. Менталітет українців миролюбний і налаштований на добросусідські стосунки з іншими народами.

Висновки. Розробка індексу можливості міжнародних конфліктів допоможе нам уявити реальні відносини етносів в складі однієї держави, а також міжнародні відносини. Індекссування держав за можливістю конфліктів показує реальну геополітичну ситуацію в світі.

Цілком можливо, що індекс можливості міжнародних конфліктів не зовсім досконалий у плані розкриття причин чи якісних характеристик міжнародних конфліктів, адже дані – це лише цифри. Тож у характеристиці міжетнічних чи міжнародних відносин поряд з індексом слід володіти знаннями про населення. Потрібно знати особливості менталітету чи звичаїв окремих народів та багато іншого, щоб достеменно розумітися в проблемі.

Автор розуміє, що індекс можливості міжнародних конфліктів потребує нових ідей, тому він чекає наукової, аргументованої дискусії та гарних ідей.

Література

1 Дергачев В. А. Геополитика. – К.: ВИР-А, 2000. – 448 с. 2. Сюткін С. І. Соціально-економічна географія: терміни і поняття. – Суми: Медіа Інформ, 2007. – 44 с. 3. Сюткін С. І., Леонтєва Г.Г. Економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. Книга-зошит. – Суми: Університетська книга, 2004. – 246 с. 4. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы). – М.: Междунар. отношения, 1998.

Summary

L.O. Khomenko. **Quantitative Assessment of Acute Ethnic Conflicts.**

The article presents an author's approach to the classification of international and ethnic conflicts. Also substantiates compliance of selected indicators to reality international relations.

УДК 911.3 : 32

С.І. Сюткін, І.В. Зінченко

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

В статті розглядаються найважливіші характеристики державних кордонів, зокрема зроблена спроба співставити різні підходи до їх класифікації. Особлива увага приділяється співвідношенню бар'єрної і контактної функцій державних кордонів та утворенню «транскордонних районів».

Постановка проблеми. В географічному дослідженні державних кордонів виділяється декілька головних напрямів. Одна з традиційних практичних задач, до вирішенню якої здавна запрошувались географи, у тому числі й представники фізико-географічних дисциплін – це встановлення державних кордонів. До числа традиційних політико-географічних тем належить також класифікація і типологія державних кордонів за певними ознаками. Нове завдання – комплексна типізація кордонів за сукупністю ознак.

Мета дослідження: вивчити функції державних кордонів та особливості їх впливу на механізми транскордонного співробітництва країн світу.

Виклад основного матеріалу. Державний кордон – це лінія на поверхні Землі (суходолу або водного простору) та уявна вертикальна поверхня, що проходить через неї у повітряному просторі і надрах землі, яка визначає межі території держави, відокремлюючи її від інших держав та відкритих морів.

Кордони можуть формуватися історично, а можуть бути наслідком міжнародно-правових угод після завершення військових дій або політичних переговорних процесів.

Встановлення державних кордонів протікає у два етапи: 1) договірне визначення напрямку та положення кордонів (делімітація з додаванням карти); 2) встановлення кордонів на місцевості (демаркація).

Угоди про делімітацію кордонів зазвичай містяться в спеціальних договорах, мирних договорах, договорах про зміни державної території тощо. Для проведення державних кордонів на місцевості створюються змішані комісії на паритетних умовах.

Вищезазначене розуміння реалій державного кордону складалося протягом століть. Тривалий час межі держав були тим, що відповідає поняттю *рубіж*, і тільки згодом межі й рубежі набули вигляду сучасного кордону. Першим зафіксованим у написаній історії випадком політико-географічного розмежування